

Gorobets I., stud.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

**VOCABULARY OF FOLK ANTIQUE MEDICINE IN THE
CLASSIFICATION PERSPECTIVE (based on texts "De agri
cultura" by Marcus Porcius Cato, "De medicina" by Aulus
Cornelius Celsus, "Historia Naturalis" by Gajus Pliny the Elder)**

An attempt to investigate lexico-semantic peculiarities of folk medicine recipes in the works of ancient authors, to define their origin and main principles of structure, to carry out a comparative analysis of the style of the authors is made in the article. The study is based on the texts "De agri cultura" by Marcus Porcius Cato, "De medicina" by Aulus Cornelius Celsus, "Historia Naturalis" Gajus Pliny the Elder.

Key words: *recipes of folk medicine, lexico-semantic analysis, vocabulary of remedies, lexemes denoting illnesses, dosage forms.*

УДК 81'255:030.811.111=161.2

Григораш А.С., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ЕВФЕМІЗМИ ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ
(на матеріалі англомовних мас-медійних текстів)**

Статтю присвячено маніпулятивному впливу евфемізмів, результатом якого є зміна ціннісних і поведінкових орієнтирів реципієнта. Розглянуто також евфемізми, вжиті для пом'якшення негативної оцінки з метою дотримання вимог політкоректності.

Ключові слова: *маніпуляція, евфемізм, ЗМІ, вплив.*

Президент США Барак Обама, ведучи предвиборчу кампанію 2008 року, якимось зауважив: "Words matter". Це можна витлумачити так: "Слова – не пустий звук", "Слова – істотні (важливі, суттєві)". Поза сумнівом, лідер країни мав рацію, адже саме завдяки словам ми передаємо одне одному свої думки та емоції. А отже, маємо можливість впливати одне на одного, маніпулювати свідомістю людей, коли в цьому бачимо необхідність.

Але, як наголошував російський вчений С. Кара-Мурза, "ЗМІ сьогодення – це інструмент ідеології, а не інформації. Головне в їхніх повідомленнях – ідеї, впроваджені в нашу свідомість контрабандою" [Кара-Мурза 2000, 574].

Овною ознакою маніпуляції дослідники називають прихований характер впливу. Самий факт впливу не повинен бути помічений об'єктом маніпуляції. Саме тому з численних мовних засобів маніпуляції свідомістю нашу увагу привернули евфемізми – слова або вирази, які здатні вуалювати факти і події, що без такої завуальованості викликають у суспільної свідомості негативні оцінки й антипатичні настрої.

Метою статті є визначити, яким чином евфемізми впливають на людську свідомість, і дослідити, як їх можна перекласти українською мовою, зберігаючи при цьому прихований смисл чи, навпаки, розкриваючи його.

Політичні евфемізми неабияк важкі для декодування на рівні наміру. Так, звичайні слова *good* і *bad* у політичному дискурсі обертаються на *appropriate* (підхожий) та *inappropriate* (недоречний). *A ghastly problem* (важлива проблема) перетворюється на *challenging issue* (складне питання). *Spending* (витрати) подається як *investment* (інвестиції). *Cuts* (скорочення) – як *savings* (заощадження). Мета такого прийому переназивання – заспокоїти суспільство, налаштувати видимість зв'язку з ним, нав'язати йому ілюзію своєї відповідальності перед ним і при цьому залишитися при владі.

14 серпня 1945 року з'явився один із найвідоміших евфемізмів у світовій історії. Після вибуху атомних бомб у Хіросімі і Нагасакі, внаслідок чого загинули три мільйони японців і постала реальна загроза вторгнення в Японію ворожих військ, імператор Японії Хірохіто у зверненні по радіо до народу так змалював ситуацію: "*Воєнна ситуація склалася не на користь Японії*". У США цей евфемізм переклали так: "*The war situation has developed not necessarily to Japan's advantage*" [<http://www.japanorama.com/surrendr.html>].

Президент має поставати як батько нації, який днями й ночами піклується про добробут громадян держави. Таким прагнув здаватися в часи свого президентства і Джордж Буш-молодший. Йому не хотілося загострювати увагу на хронічних соціально-економічних вадах суспільства, як-от бідність, безробіття, наркоманія. Тому у своїх промовах за допомогою евфемізмів він намагався пом'якшити не дуже гарну картину життя своїх громадян. Бідні люди (*the poor*) відповідно кваліфікуються у нього як *low-income families* (сім'ї з низьким рівнем доходів), хоча насправді цей низький рівень часто дорівнював нулю.

Говорячи про найбідніших, Буш також охоче застосовував евфемізм *the vulnerable* (незахищені): "*If we permit our economy to drift and decline, the vulnerable will suffer most*" [<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920/>] – "Якщо ми дозволимо нашій економіці втратити стійкість і занепасти, незахищені верстви суспільства постраждають від цього найбільше". Тим самим Буш-молодший намагається виявити співчуття до знедолених, оскільки в лексемі *vulnerable* ключовою є сема "вразливий", "беззахисний", той, кому легко зашкодити, а беззахисних треба дбайливо опікати, що, за словами Буша, і збиралася робити його адміністрація. Слово *the poor* у цьому сенсі позбавлено конотації співчуття з боку адресанта. Так евфемізм набуває єднальної, консолідаційної, гуртвільної функції, яка відображає прагнення промовця зберегти дух співробітництва у розв'язанні завдань, якими він себе обтяжує. Евфемізм *vulnerable* допомагає створити образ турботливого батька нації, який ніколи не залишає в біді свій народ, у тому числі й бідноту.

На міжнародній арені перша особа держави намагається створити собі імідж миротворця, а всі військові операції, у яких бере участь очолювана ним країна, відповідно носять тільки оборонний, а зовсім не наступальний характер. У час Першої світової війни британський прем'єр Ллойд Джордж зізнався: "Якби ми прямо й відкрито говорили про події, що відбуваються на полях битв, громадськість вимагала б, щоб ми покласти край війні. Солдати майже ніколи не вбивають людей, а знищують противника, знешкоджують, нейтралізують, сковують і виводять з ладу живу силу ("If we ever spoke plainly and clearly about what was going on on the battlefields, the public would demand that we bring an end to war. Soldiers almost never kill, on the battlefield, they liquidate him, they off him, they neutralize him, they ice him and they render him inoperative") [Silver 2011].

Миротворцем намагався виглядати і колишній президент США Джордж Буш-молодший. Активні, а інколи й агресивні дії військ США часто маскуються у Буша за допомогою номінацій, де домінують сема пасивної участі в бойових діях. Так, відвідавши університет національної оборони США, Буш охарактеризував активні дії своїх військ в Іраку як *overwatch*: "*Iraqi forces are now leading security operations across Anbar, with American troops in an "overwatch" role*" [<http://www.understandingwar.org/>] – "Іракські війська зараз ведуть операції в провінції Анбар, а американські війська своєю чергою виконують роль спостерігачів". Таким

чином, активно діючі американські військові підрозділи в Іраку перетворюються в стороннього спостерігача, непричетного до кривавих подій, які розігруються в цій країні.

Буш називає дії американських військ "спрямованими на підтримку" (*supporting*), тим самим знімаючи з себе як головнокомандувача будь-яку відповідальність за те, що відбувається: "*All these operations are Iraqi-led, with American forces playing a supporting role*" [<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2008/09/20080909/>] – "Усі ці операції проводяться під іракських керівництвом, тоді як американські війська забезпечують підтримку". Отже, *active offensive actions* свідомо перетворюються на *an overwatch role, a supporting role*. Тут евфемізація по суті служить введенню світової громадськості в оману. Буш намагається "зберегти обличчя" США як миролюбної держави, готової за потреби прийти на допомогу будь-кому. А тому уникає говорити про активну участь США в подіях на Близькому Сході.

Прізвиська, що їх роздають смертоносній зброї, а надто зброї масового знищення, роблять знаряддя смерті менш страхотливим. Що ховається під невинними *The Little Boy* (Малюк), *Tine Tim* (Крихітка Тім) та *Davy Crockett* (Дейві Крокет, національний герой часів мексиканської війни) пересічному громадянину взагалі знати не обов'язково. У сучасній словесній війні називати речі своїми іменами можна лише, щоб нажахати противника (наприклад, *bunker-buster* – той, що висаджує бункери) або утворюючи цютливі скорочення (*massive ordnance air blast bomb* = *Moab*, мати всіх бомб). Суворе табу введено на слова *nuclear weapon* (ядерна зброя). Вважається, що краще написати просто "*Bomb*" (з великої літери) або сказати *the last deterrent* (останній засіб стримування). Така спотворювальна функція евфемізмів має на меті вести адресата в оману, запобігти отриманню ним відповідної інформації. Евфемізми з цією функцією використовуються для найменування неприйнятних для адресата аспектів дійсності.

Евфемізми можуть мати конспіративну функцію: *magpie* = *machine-gun, company, customer* = *CIA, FBI*. Так евфемізми організацій ЦРУ та ФБР не обмежуються денотатами *spying* та *spy*. Члени шпигунських організацій навіть створили свою власну закодовану мову – *psyop* (*psychological operations*), яка може бути окремим прикладом евфемістичного жаргону. Самі організації ФБР та ЦРУ в США закодовуються словосполученням *intelligence*

community чи лексемою *company*, а все, що вважається таємним і небезпечним, – евфемізмом *sensitive*.

У свою чергу, політичним евфемізмам властива орієнтованість на семіотичну опозицію "свій – чужий". Слід згадати про наявність подвійного стандарту під час оцінки тих чи інших політичних дій супротивників: усе залежить від того, якої позиції дотримується сторона. Так, події в Іраку висвітлювалися на Заході і в Україні з різних точок зору. Військове вторгнення в Ірак у наших ЗМІ подавалося як *війна*, *військовий конфлікт*, *військове вторгнення*, *військове втручання*, *агресія проти Іраку*, а в західних – як *peacekeeping operation* (миротворча операція), *humanitarian operation* (гуманітарна операція), *antiterrorist operation* (антитерористична операція). Населення, що чинило опір, – це *повстанці*, *опозиційні сили* в оцінці українських ЗМІ, а з погляду західних – *терористи*, *екстремісти*, *бандити*, *бойовики*, *рейдери*. Події у в'язниці Абу-Грейб поставали як *звірства американських солдатів*, *садистське ставлення до військовополонених*, *порушення Женевської конвенції*, *порушення прав людини*, *політика подвійних стандартів стосовно іракських військовополонених* – з одного боку, і *fulfilling of the orders* (виконання наказів), *casualty* (нещасні випадки), *the "wrongdoers"* (злочинці) – з іншого боку.

Чимало евфемізмів позначає економічні методи, дії та операції. У своїй передвиборчій кампанії Барак Обама закликав до "економічного патріотизму" – *economic patriotism*. Цей новий евфемізм означає "бути багатою людиною, яка підтримує ідею платити більше податків заради загального блага". За допомогою такого евфемізму, асоційованого з патріотизмом (а своїм патріотизмом американці пишаються), Обама пропагував у вигідному світлі ідею реформи податкової системи, наголошуючи на позитивному ефекті від її впровадження. Тут очевидна риторична функція евфемізмів, яка полягає у намаганні мовця певним чином вплинути на ціннісні орієнтири адресата, змінити його ставлення і спонукати до певних дій.

Евфемізм *economic engine* означає "рушій економічного процесу": *"Aside from Johnson County, the economic engine of the state is broken [The Kansas City Star 2006] – "Економічний мотор штату Канзас, за винятком володінь Джонсона, зламаний"*. Евфемістичний зворот утворено тут шляхом метафоризації значення, щоб надати мові більшої виразності, і яскравості. Сполуку *"threat of devaluation"* можна перекласти за словником [Мюллер 2004, 184]: *"Threat of devaluation makes Americans to invest their money in gem [Los Angeles Times 2008] – "Загроза зниження*

цінності грошей країни спонукає американців вкладати свої кошти в дорогоцінні метали". Тут евфемізм утворено за допомогою різновиду метонімії металепісису (тропу, де слово вживається в переносному значенні, що утворене через одне або кілька найменувань). Щоб не провокувати депресії, політики США відмовляються від таких виразів, як *world crisis* (світова криза), *financial crisis* (фінансова криза). *Financial crisis* замінюється на *threat of devaluation* (загрозу девальвації), щоб показати, що не все так погано, і представити економічний стан не як кризи, а як привід для протидії загрозі. Схожа ситуація спостерігається і в українській мові, коли замість означень "криза", "економічна криза" використовують "депресія", "економічний спад" чи навіть антонімічне "покращення", тим самим приховуючи істинний стан речей і скеровуючи думку суспільства на те, що труднощі минають, а з ними зникне і "загроза".

В американських газетах та журналах нерідко трапляється слово *special* для додаткового означення назв професій. Наприклад: *Joe Jones, the special assistant to Defense Secretary Dick Cheney* – Джо Джонс, спеціальний помічник міністра оборони Діка Чейні. Що такого "особливого" в цьому спеціальному помічникові Джо Джонсі? І що ж такого особливого в його роботі, що його слід називати "спеціальним"? Р. Голдер, автор книги "Not to Say What You Mean" пояснює, що саме прикметник *special* змушує "людей насторожити вуха", тобто за інших умов назва цієї професії не привернула б увагу адресата [Holder 2007, 59].

Отже, деякі евфемізми націлені на те, щоб підвищити престиж професії, вивищити когось над іншими людьми, щоб змінити на краще загальне уявлення про справжню діяльність суб'єкта, означеного евфемізмом. Коли адресант представляє реальність у кращому світлі, вдаючись іноді до перебільшень, евфемізми виконують функцію піднесення, звеличення.

Евфемізми дієвіші, коли закріплюються у свідомості мовців. Оскільки людям важко дивитися правді в обличчя, то евфемізми стають доволі популярними і швидко приживаються у мові. Ще Б. Ларін зауважив, що чим частіше використовується евфемізм, тим швидше він втрачає свої "відбілюючі" властивості і тим швидше потребує заміни [Ларин 1961, 120]. Тому в евфемізмах помітний їхній хронотоп. Під час Першої світової війни стан солдата, який пережив сильний стрес, називали *shell shock* (контузія). У Другу світову війну цей самий стан називали вже *battle fatigue* (бойова втома). "Втома" звучить вже не так різко, як "контузія". Під час війни в Кореї 1950 року цей стан переназвали на *operational*

exhaustion (недієздатність внаслідок виснаження, тимчасова втрата активності). Термін звучить зовсім не зловісно, наче йдеться про невелику несправність приладу, якої можна легко позбутися. Війна у В'єтнамі змінила і цей термін на новий – *post-traumatic stress disorder* (післятравматичний стресовий розлад). Неважко помітити послідовне видовження фрази на позначення одного й того самого стану. Навіть розтягнена вимова словосполучення *post-traumatic stress disorder* менше раниць людей. *Shell shock* звучить різкіше й грубіше, два склади тут створюють враження подвійного удару, до того ж, *shock* має негативну конотацію. Тоді як *stress* і *disorder* з медичної точки зору всього лише стрес і порушення, що піддаються лікуванню.

Щодо лікування. Як правило, слова і словосполучення тематики хвороб, фізичного стану людини, здоров'я евфемізуються: "*Two-thirds of Americans are overweight or obese*" [The Economist 2013] – "Дві третини американців страждають на зайву вагу або ожиріння". "*The expert has carried out various studies of hearing among impaired Americans*" [<http://www.hear-it.org/>] – "Спеціаліст провів низку досліджень серед американців, що мають ослаблений слух". З делікатності слово *deaf* не було використано, як і його український відповідник "глухий". З тих самих причин означення *blind* (сліпий) замінюється на *partially sighted* чи *visually impaired*: "*Probably the most useful thing you can do after being diagnosed with visual impairment is to contact a support group for people with sight loss*" [<http://www.nhs.uk>] – "Мабуть, найкорисніше, що ви можете зробити після того, як у вас діагностували "порушення зору", – це звернутися в групу підтримки людей, які втратили зір". Такі евфемізми як альтернативи давніх табу виконують запобіжну функцію.

Історія евфемізації сива, як війна. Гомерівські герої, вмираючи, "кусали землю". Вождь бретонців казав про вторгнення римлян: "Вони залишають після себе пустелю і називають її світом". А останніми роками у пресі можна знайти такі досі невідомі евфемізми, як-от *joining the Vikings*, тобто востаннє зробити щось значуще у вашій кар'єрі, чи *planting roses* – розпочати ремонт у домі і встановити при цьому щось особливо привабливе для жінки (повісити картини на стіни, гарні штори тощо), чи навіть а *squirrel in the tomatoes* – той, кому ви дозволяєте тишком красти у вас річ, яку він потребує більше, ніж ви. Механізми евфемізації, а з нею і впливу на свідомість людей склалися давно і стихійно, бо мова сама по собі певною мірою сприяє спотворенню об'єктивної дійсності, пропонуючи не вельми точні і навіть неточні, розмиті позначення.

Здатність евфемізмів маніпулювати свідомістю завдячує тому факту, що вони притлумлюють або приховують неприємне і неприйнятне в явищі, подаючи його крізь призму нейтральної чи позитивної конотації. Пересічний реципієнт зазвичай не встигає або не в змозі виокремити і осмислити евфемізм у потоці інформації. Проте евфемізми не конче передбачають маніпуляцію, вони можуть використовуватися і заради політкоректності як "пом'якшені" найменування, що не підштовхують до думок та дій всупереч інтересам реципієнта.

Маніпулятивна комунікація не оперує категорією ясності, не прагне прояснити суть справи. Широкий обсяг значення евфемістичної одиниці робить її зручним інструментом впливу на свідомість. Саме використання евфемізму повинно насторожити реципієнта, якщо він бажає уникнути маніпулятивного впливу. Це застереження стосується розмаїття комунікативних стратегій і тактик, зокрема й посередницьких, насамперед перекладацьких, що є перспективною темою для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кара-Мурза С.Г.* Маніпуляція сознанием.- Москва: Изд-во Алгоритм, 2000.-С. 574
2. *Ларин, Б.А.* Об эвфемизмах Текст. / Б.А. Ларин // Проблемы языкознания. Л., 1961. – С. 130.
3. *Мюллер В.К.* Англо-русский словарь. 24-е изд. –Москва: Электронная версия:"Палек", 1998. – С. 2106.
4. *Holder R.W.* How Not To Say What You Mean: A Dictionary of Euphemisms.- Oxford University Press, Inc.,2007.-P.410.
5. *Silver A.* Hooking Up and Using the John: Why Do We Use So Many Euphemisms?.-Time magazine, on-line edition, Jan 10, 2011.
6. Article "35 million Americans suffering from hearing loss"// <http://www.hear-it.org/>
7. Article"Help and support if you have a visual impairment"// <http://www.nhs.uk>
8. Los Angeles Times, 2008// <http://www.latimes.com/>
9. The Economist, 2013// <http://www.economist.com/>
10. The Kansas City Star, 2006// <http://www.kansascity.com/>
11. The New York Times, 2008// <http://www.nytimes.com/>
12. President Bush announces Iraq troop cuts. September 9, 2008// <http://www.understandingwar.org/>
13. The White House. President Barak Obama// <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920/>
14. The White House. President Barak Obama// <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2008/09/20080909/>.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013 р.

Григораш А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЭВФЕМИЗМЫ КАК СРЕДСТВО МАНИПУЛЯЦИИ СОЗНАНИЕМ (на материале англоязычных массмедийных текстов)

Статья посвящена манипулятивному воздействию эвфемизмов, результатом которого является изменение ценностных и поведенческих ориентиров реципиента. Рассмотрены также эвфемизмы, употребленные для смягчения негативной оценки с целью соблюдения требований политкорректности.

Ключевые слова: манипуляция, эвфемизм, СМИ, влияние.

Grygorash A., stud.,
Institute of Philology, National Taras Shevchenko University of Kyiv

MANIPULATIVE ROLE OF EUPHEMISMS (on the base of English language mass media texts)

This article investigates peculiarities and reasons for using of euphemisms as means of manipulation and their effect on values and behavioral criterion of a recipient. Euphemisms used for negative assessment moderation with the purpose to politeness requirements are considered.

Key words: manipulation, euphemism, mass media, influence.

УДК 821.10/03

Гриценко М.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАДАЧ У СИТУАЦІЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЇ

Стаття присвячена дослідженню ситуації перекладацької дії, у якій перекладач виступає активним учасником і несе відповідальність за реалізацію кросвер-потенціалу художнього твору та здійснює переклад з урахуванням особливостей обраної читацької аудиторії.

Ключові слова: кросвер-література, ситуація, перекладацька дія, подвійна аудиторія, цільові читачі, кросвер-потенціал.

Література для різновікової аудиторії, або ж кросвер-література – явище не нове, однак її дослідження в перекладознавстві мають спорадичний характер. Відповідно проблема моделювання ситуації перекладацької дії спеціально для